

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

چشم اندازی به آینده نگری و آینده پژوهی

دکتر مریم تقی‌ابی یزدی

دانشیار و عضو هیات علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد ساری

دکتر محمد تقی جعفری

دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات، باشگاه پژوهشگران جوان و نخبگان

جلال عبدی

دانشجوی دکتری مدیریت کارآفرینی دانشگاه آزاد اسلامی واحد ساری

مرکز مطالعات، تحقیقات و تدوین آیین‌نامه‌های رزس نازجا

مرکز مطالعات، تحقیقات و تدوین آیین‌نامه‌های رزمی نزاجا

نام کتاب: چشم‌اندازی به آینده‌نگری و آینده‌پژوهی
مؤلفین: دکتر مریم تقوایی یزدی، دکتر محمد تقی‌پور، جلال عبدی
ناشر: مرکز مطالعات، تحقیقات و تدوین آیین‌نامه‌های رزمی نزاجا
ویراستار ادبی: معصومه بخشنده
ویراستار علمی و صفحه‌آرایی: نادرشمایی

چاپ اول: ۱۳۹۹

طراح جلد: دکتر محمد تقی‌پور

شماره ن: ۵ جلد

قیمت: ۴۰۰۰۰۰ ریال

نشانی: تهران، بزرگراه ارتش، میدان اقدسیه، خیابان شهید سبازی (آجودانیه)، خیابان سیزدهم شرقی، مرکز مطالعات، تحقیقات و تدوین آیین‌نامه‌های رزمی نزاجا، پلاک ۳۴۰-۳۶۰-۰۲۱، شماره: ۰۲۱-۲۶۱۲۷۴۷۰ صندوق پستی: ۱۶۷۶۵-۱۶۷۶۵

سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران

تقوایی، مریم، ۱۳۵۱ Taghvaei Yazdi, Marjam

سرشناسه:

عنوان و نام پدیدآور:

چشم‌اندازی به آینده‌نگری و آینده‌پژوهی / مریم تقوایی یزدی، محمد تقی‌پور، جلال عبدی؛ ویراستار ادبی معصومه بخشنده؛ ویراستار علمی نادرشمایی.

مشخصات نشر:

تهران: ارتش جمهوری اسلامی ایران، نیروی زمینی، مرکز مطالعات و تحقیقات و تدوین آیین‌نامه‌های رزمی، ۱۳۹۹.

مشخصات ظاهری:

ص. ۴۳۷

شابک:

۹۷۸-۶۰۰-۷۹۰۶۰۴-۴۰۰۰۰۰۰۰ ریال

وضعیت فهرست نویسی:

فبا

یادداشت:

کتابنامه.

موضوع:

آینده‌پژوهی

موضوع:

Forecasting -- Study and teaching

موضوع:

آینده‌نگری

موضوع:

Forecasting

شناسه افزوده:

تقی‌پور، محمد، ۱۳۵۹ -

شناسه افزوده:

عبدی، جلال، ۱۳۵۳ -

شناسه افزوده:

شمایی، نادر، ۱۳۶۱-، ویراستار

شناسه افزوده:

ایران. ارتش. نیروی زمینی. مرکز مطالعات و تحقیقات و تدوین آیین‌نامه‌های رزمی

رده بندی کنگره:

CB۱۵۸

رده بندی دیویی:

۲/۰۰۳

شماره کتابشناسی ملی: ۷۲۸۱۹۱۹

حق چاپ برای ناشر محفوظ است.

پیش‌گفتار

یکی از دغدغه‌های بشر در طول تاریخ، آینده‌نگری است. اهمیت مبحث آینده‌نگری، سبب شده که همه‌ی مکاتب الهی و بشری به آن توجه ویژه‌ای داشته باشند. هر کدام از این مکاتب بر اساس آموزه‌های خود، آینده و فرجام تاریخ را تفسیر می‌کنند؛ به همین دلیل، دیدگاه‌های گوناگونی درباره‌ی آینده‌نگری به وجود آمده است.

دوراندیشی و آینده‌نگری، یکی از بهترین مزیت‌های انسان محسوب می‌شود. انسان با استفاده از دوراندیشی، از کارهایی پرهیز می‌کند و کارهایی را نیز انجام می‌دهد تا آینده‌ی بهتری برای خود رقم زند. کسانی که در حال زندگی می‌کنند و هیچ برنامه‌ای برای آینده‌ی خود ندارند، موفق نخواهند بود و ممکن است همیشه مشکلاتی هر چند کوچک، بر سر راهشان رجرد داشته باشد. کسانی که دوراندیشی را سرلوحه‌ی کار خود قرار می‌دهند، هم در زندگی موفق هستند و هم جامعه و افراد آن به او نیاز پیدا خواهند کرد.

مهم‌ترین ملاک در آینده‌نگری، انسان است. گاهی تأمل زیاد، از ترس شخص از آینده نشأت می‌گیرد؛ بنابراین، دوراندیشی نیز رای حد و مرز است و نباید آن را با ترس از آینده اشتباه گرفت؛ زیرا ترس مایه‌ی شرارت خواهد بود؛ اما آینده‌نگری پذیرفتن واقعیت‌ها و برنامه‌ریزی کردن برای موفقیت در همه‌ی امور زندگی است. تأمل متعادل در مورد آینده، نتایج مثبتی در پی خواهد داشت.

آینده‌نگری یعنی پیش از آن‌که رویدادی به وقوع بپیوندد، به آن راکتشی نشان دهیم. در جهان امروز، آینده‌پژوهی و آینده‌نگری یک ضرورت است و پیش‌بینی می‌شود که مطالعات در این زمینه، همواره افزایش یابد. آینده‌نگری نه تنها برای هر فرد یک امر ضروری است، بلکه برای موفقیت هر کشور نیز اهمیت فراوانی دارد. اهمیت و نیاز به اطلاع از حوادث آینده در طول تاریخ، با ظهور افرادی در هیأت پیش‌گو و طالع‌بین بروز یافته است. تبلور این نیاز در عصر حاضر، به صورت مطالعات آینده در سطح سازمان‌ها،

با عنوان آینده‌شناسی و آینده‌پژوهی قابل ملاحظه است؛ زیرا ادامه‌ی بقا و چگونگی کیفیت آن در آینده، از دغدغه‌های سازمان‌های امروزی است.

آینده‌نگری و دوراندیشی، از عوامل ضروری برای تصمیم‌گیری‌هاست. پیامدهای احتمالی هر تصمیم، در صورتی قابل جبران خواهد بود که هنگام گرفتن تصمیم توجه کافی به آن شود و برای اجتناب از آن‌ها، پیش‌بینی لازم صورت گرفته باشد. افراد آینده‌نگر عواقب و پیامدهای تصمیماتی را که می‌گیرند، مورد نظر قرار می‌دهند و برای آن، طرح، برنامه و اهداف درازمدت دارند. تصمیم‌ها، همراه با تأمل، تدبیر و حساب‌شده است. آینده‌نگری را مورد همه‌ی تصمیم‌گیرندگان ضروری است؛ اما این مسأله در مورد تصمیم‌های مدیران رسته‌ی اولان سازمانی پررنگ‌تر است؛ زیرا هر تصمیم آنان، سرنوشت سازمان و افراد آن را تعیین خواهد داد.

آینده‌نگری در تعمیم اسلام، از جایگاه والایی برخوردار است. قرآن به پیروان خود توصیه می‌کند که فریفته‌ی مال و زواری دنیا نشوند، بلکه آخرت را در نظر داشته باشند. در نهج‌البلاغه نیز بر آینده‌نگری تأکید شده است. آینده، از حیاتی‌ترین علوم مورد نیاز هر انسانی است. هیچ چیز یقینی در مورد آینده وجود ندارد؛ اما انسان می‌تواند در سرنوشت آینده، تأثیر گذار باشد.

فهرست

۹	مقدمه
۱۱	مقدمه‌ای بر آینده‌نگری
۱۱	اهمیت آینده‌نگری
۱۵	ماهیت آینده‌نگری
۱۸	تاریخچه‌ی آینده‌نگری
۱۹	تاریخچه‌ی رشته‌ی دانشگاهی آینده‌نگری
۲۱	آثار و پیشینه‌ی آینده‌نگری
۲۴	اکید قرآن بر مثبت‌نگری در زندگی
۲۴	مثبت‌نگری در قرآن
۲۵	قرآن منفی‌نگری
۲۶	نمونه‌ی آینده‌نگری مثبت در قرآن
۲۷	حسن‌بینی و حسن ظن در روایات
۳۰	ایمان و آینده‌نگری
۳۴	تعریف آینده‌نگری
۳۵	آینده‌نگاری
۳۶	آینده‌پژوهی
۳۶	آینده‌شناسی
۳۶	پیش‌بینی
۳۷	تفاوت بین پیش‌گویی و پیش‌بینی
۳۸	تفاوت پیش‌بینی و آینده‌نگری
۳۹	مفهوم آینده‌نگری
۴۱	اهداف عمومی آینده‌نگاری
۴۲	مفهوم‌شناسی آینده‌نگری
۴۴	خاستگاه آینده‌نگری فطری
۴۴	برهان فطرت
۴۵	خاستگاه عقلی و فلسفی
۴۷	فلسفه‌ی تاریخ
۵۱	خاستگاه‌های سیاسی و اجتماعی
۵۴	انواع آینده‌نگری
۵۵	اصول کلی در آینده‌نگری
۵۶	هدف آینده‌نگری
۵۸	اهداف کلی آینده‌نگری
۶۱	تفاوت آینده‌نگری با غیب‌گویی، پیش‌گویی و فال‌گیری
۶۲	پنج دیدگاه کلی آینده‌نگری
۶۴	مفروضات آینده‌نگران

۶۵	مسایل آینده‌نگران در عصر حاضر
۶۷	تعریف خلاقیت
۶۸	ضرورت خلاقیت
۶۹	ویژگی‌های افراد خلاق
۷۱	روش‌های پنج‌گانه‌ی برانگیختن خلاقیت در ذهن
۷۳	موانع خلاقیت و نوآوری
۷۵	تغییر و تحول و نوآوری و تفاوت آنها
۷۵	سازمان‌های نوآور از نگاه صاحب‌نظران
۷۶	ضرورت نوآوری در آموزش
۸۰	تعریف تحول
۸۰	ضرورت ایجاد تحول‌پذیری
۸۶	تعریف مدیریت
۸۷	ضرورت مدیریت در برنامه‌ی درسی
۹۱	جایگاه آموزش و پرورش در آینده‌نگری
۹۴	تاریخچه مطالعات آینده‌نگری
۹۵	دیدگاه‌های نوایی و نخبه‌ان‌عامی
۹۹	تعریف و اهداف آینده‌نگری
۱۰۱	ضرورت آینده‌نگری
۱۰۱	موضوعات مطالعات آینده‌نگری
۱۰۴	روش‌های آینده‌نگری
۱۱۰	روشنشناسی آینده‌نگری
۱۱۳	- آینده‌نگری فلسفی
۱۱۳	- آینده‌نگری ملی
۱۱۳	- آینده‌نگری علمی
۱۱۶	متدولوژی آینده‌نگری در ایران، آمریکا و ژاپن
۱۱۷	پیشینه‌ی آینده‌نگری در جهان
۱۱۸	آینده‌پژوهی در آمریکا
۱۱۸	آینده‌نگری در ژاپن
۱۱۸	پیشینه‌ی آینده‌نگری در ایران
۱۳۰	ایران و نیروهای کلیدی آینده
۱۳۱	آینده‌نگری در حوزه‌ی فناوری
۱۳۵	رویکردی به آینده‌نگاری
۱۳۶	رویکردهای علمی به آینده‌نگری
۱۳۸	جایگاه آینده‌نگاری در برنامه‌ریزی
۱۷۸	فرصت‌های آینده‌نگری
۱۹۸	برنامه‌ریزی برای آینده، پیش‌بینی یا آینده‌نگاری

۲۰۱	تحلیل رویکردهای کلان در برنامه‌ریزی
۲۰۴	فرایند برنامه‌ریزی
۲۱۲	رویکرد آینده‌پژوهی (مهندسی هوشمندانه‌ی آینده)
۲۱۳	اهمیت آینده‌پژوهی
۲۲۲	ترکیب روش‌های مختلف آینده‌پژوهی
۲۴۷	هدف‌نهایی مطالعات آینده‌پژوهی
۲۴۹	تأثیرات هفت‌گانه‌ی تکنیک‌های آینده‌پژوهی بر کیفیت یادگیری
۲۹۰	کاربرد در ادبیات تخصصی آینده‌پژوهی
۳۲۷	آینده‌نگری مدرن
۳۳۷	آینده‌نگری مهارتی سودمند برای مدیران
۳۴۵	روشهای آینده‌شناسی
۳۸۵	تئوری اساسی - گام آینده‌شناسی
۳۹۰	نارویج - برنامه‌ریزی
۴۲۱	نکات مهم برای تدبیر حس آینده‌نگری از دیدگاه استیو جابز
۴۲۵	منابع فارسی و انگلیسی

مقدمه

«آن‌که به استقبال آینده می‌رود، بیناترین است و آن‌که به آینده پشت می‌کند، سرانجام سرگردان می‌ماند» (حضرت علی (ع)).

برخی فکر می‌کنند آینده‌نگری، غیب‌گویی است و با چنین برداشتی افراد آینده‌نگر و نتایج فعالیت آن‌ها را مورد تمسخر قرار می‌دهند. در حالی که آینده‌نگری، یعنی پیش از آن‌که رویدادی به وقوع بپیوندد یا سناریویی به واقعیت تبدیل شود، به آن واکنش نشان دهیم؛ یعنی «واکنش» پیش از وقوع رویداد؛ به عبارت دیگر، آینده‌نگری یعنی واکنش به رویدادهای پیش از واقعیت یافتن آن‌ها.

جهاز معاصر، عرصه‌ی تحولات شگرف و پویایی شتابنده است. تغییرات چنان غافل‌گیرکننده، برق‌آسا از راه می‌رسد که کوچک‌ترین کم‌توجهی به آن، می‌تواند به بهای گزاف غافل‌نمایی راهبری در تمام عرصه‌های سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی تمام شود. در این محض، سرشار از تغییر و بی‌ثباتی و آکنده از عدم قطعیت‌ها، تنها رویکرد و سیاستی که احتمال کسب موفقیت‌های بیش‌تری دارد، تلاش برای معماری آینده است؛ اگرچه این تلاش همراه با خطرپذیری فراوان قرین بوده؛ اما به هر حال، پذیرش این مخاطره به مراتب عاقلانه‌تر از نظاره‌گر بودن تحولات آینده است (خزایی، ۱۳۸۷: ۷).

نگاه کلان به جهان امروز و بازیگران اصلی آن، حاکی از وجود مؤسسات تاثیرگذار آینده‌پژوهی و آینده‌نگری در مراکز قدرت و تصمیم‌گیری‌های بزرگ و توسعه‌یافته‌ی جهان است. چه بسا رویکرد آینده‌نگرانه‌ی آنان به مسایل جهان و برنامه‌ریزی برای آینده، ریشه‌های تسلط آنان را بر جهان آینده بیش از پیش مستحکم‌تر می‌کند. امروزه مأموریت و تلاش عمده‌ی برنامه‌ریزی در کشورهای توسعه‌یافته، علاوه بر توجه جدی به چالش‌های کنونی و آرایه‌ی ره‌یافت‌های مقطعی، تفکر در مورد چالش‌های آینده و نحوه‌ی مواجهه و قدرت‌یابی در آن عرصه‌هاست. برنامه‌ریزی هم‌اکنون با ارتقای نقش خود، به دنبال تسخیر آینده با اندیشه‌ی ایفای نقش جدی و سهم‌خواهی از آن است.